

Carles Aliet Aixalà (1947-1984), antic alumne d'aquesta Facultat de Geografia i Història i d'aquest Departament d'Història de l'Art, havia sol·licitat de publicar aquest breu article en el número 10 de la Revista «D'Art». Per qüestions de temps no el va poder enllestir i el va deixar preparat per al número següent. Entre tant, va morir, víctima d'accident, el 22 d'agost prop passat i el publiquem, per tant, a títol pòstum.

LES PRIMERES PASSES DEL FONÒGRAF A BARCELONA

CARLES ALIER

L'atzar —personatge al qual alguna universitat, algun dia, hauria de nomenar doctor *honoris causa* per les moltes investigacions i troballes que ha propiciat— em va fer descobrir, fullejant el «Diario de Barcelona» amb motiu d'unes altres recerques, un article en el qual s'explicava la presentació a Barcelona i a l'estat espanyol del primer fonògraf que hi va arribar.

La data tan matinera en què es va produir aquest fet (13 i 14 d'abril de 1879), sembla garantir la certesa que es tractava, realment, del primer cop que es feia funcionar públicament un fonògraf a Espanya¹ i d'altra banda, la Gran Enciclopèdia Catalana, en els seus articles disc, fonògraf i gramòfon, no en diu res, tot i la importància que se solia donar a aquesta mena de prioritats o primacies en la redacció dels articles, en la part dedicada a la història local de cada cosa.

Com que, d'altra banda, no hi ha, pel que he pogut veure en les bibliografies musicals, ni el més insignificant llibre ni publicació sobre el fonògraf ni el disc a casa nostra, crec d'interès perquè sigui un bon punt de partida

per a recerques ulteriors, si algun dia algú s'hi anima, la divulgació d'aquesta notícia.

L'article del «Diario de Barcelona» és una informació relativa al Teatre Principal de Barcelona, aleshores el segon en importància de la ciutat, on s'alternaven les funcions i espectacles de mena diversa —com la que ens ocupa— amb les temporades d'òpera i les de teatre en català.

L'aparell presentat era el fonògraf d'Edison, únic aleshores existent, ja que la invenció de Charles Cros que tan xovinísticament reivindiquen els francesos, contemporània de la d'Edison, era només un invent sobre el paper, presentat a l'Académie des Sciences de París.

El més curiós del cas és que aquesta presentació, que havia d'haver estat feta en un ambient, si no eminentment científic, almenys de caire divulgatori d'un nou avanç tècnic que venia a sumar-se als molts que havia assolit el segle XIX, es va fer en un marc totalment mancat de seriositat, enmig d'altres exhibicions de «taumatúrgia i alta prestidigitació» que ens revelen un cop més —ho sabem ja

1. Edison va patentar el seu invent, el fonògraf, el 24 de desembre de 1877, i després va donar la data del 12 d'agost com la de l'invent oficial, data probablement falsa (cf. GELATT, Roland: *The Fabulous Phonograph*, Londres, Cassell, 1977, pp. 21-23) perquè semblés anterior al de Charles Cros, que s'havia divulgat a l'octubre del 1877, però que s'havia inscrit a l'Académie des Sciences el 30 d'abril, cosa que Edison ignorava.

per l'invent del cinema i el seu tractament els primers anys— que els principals invents d'aquest segle de la tècnica van ésser tractats com a fenòmens de fira i que tant els qui els veien funcionar per primer cop com els seus propis inventors, no eren pas conscients de la vàlua, la importància i el futur d'aquells estris primitius que tenien entre mans.

Però, més que les meves consideracions, interessarà al lector l'anunci del «debut» barceloní del fonògraf. Diu així:

«TEATRO PRINCIPAL. Mañana domingo y pasado mañana lunes se verificarán por la tarde y noche extraordinarias funciones, en las que tendrá lugar un espectáculo no representado en ningún teatro de España, cual es la audición y exhibición del Fonógrafo parlante y cantante del célebre Edison. Este aparato reproduce automáticamente á la vista del público, no solamente la palabra humana, sino que canta, ríe, llora, silba, imita la flauta, el cornetín y otros instrumentos de música. Dicho invento será presentado por M. Bargeon de Viverols, profesor de ciencias ocultas, que ejecutará también algunas suertes de taumaturgia y alta prestidigitación, entre ellas la del «bombero misterioso», que en todas partes donde se ha ejecutado ha valido entusiastas aplausos a su autor.

Formará parte del espectáculo la representación de algunas piezas dramáticas.

Se despachan desde hoy localidades en Contaduría.»²

La reacció del públic davant aquesta funció mixta va tenir un caràcter més adequat que no pas la forma com li va ésser presentada, com es pot veure a la crònica, perquè desentenenent-se ben aviat de la resta del programa, el crític centrà la seva atenció en el nou aparell, i publicà el comentari següent:

«— Muchos aplausos obtuvo anoche en el Teatro Romea (sic) M. Bargeon de Viverols, quien ejecutó con notable soltura, limpieza y habilidad varias suertes de escamoteo y prestidigitación,

algunas de ellas, como la llamada «El bombero misterioso» y otras, sumamente difíciles. pero lo que principalmente llamó la atención de los concurrentes fueron los distintos experimentos practicados en el *Fonógrafo* del norteamericano Edison (sic). Por medio de unas ténues planchas de estaño que se colocan alrededor de un cilindro de metal, movido fácilmente con un manubrio, reproduce aquel instrumento con claridad y bastante fuerza, toda clase de sonidos. El que canta, habla o toca el instrumento cuyas notas debe reproducir el fonógrafo, se vale de una trompetilla acústica que aplica sobre la plancha de estaño, oyéndose luego a favor de un pequeño tubo de papel, clara y distantemente todo cuanto se ha hablado, cantado o tocado. La plancha de estaño, que produce los sonidos al dar diferentes vueltas sobre el cilindro puesto en movimiento por un manubrio, vuelve a reproducir el sonido a voluntad de la persona que maneja el fonógrafo.

No menor éxito obtuvo ayer en el Teatro Principal la tercera exhibición y audición de dicho instrumento. También merecieron los aplausos del público las suertes de prestidigitación y escamoteo, completamente nuevas varias de ellas, que ejecutó M. Bargeon de Viverols en el decano de nuestros coliseos. Vista la favorable acogida que le ha dispensado el público de Barcelona, se propone dar una corta série de funciones en el propio teatro.»³

La recepció de l'invent no va passar desapercibuda en nivells culturals més elevats que el públic de les sessions de «prestidigitación y escamoteo» i dos dies després d'apareguda aquesta crònica, l'Ateneu Barcelonès presentava als seus socis una conferència de to més científic sobre el nou aparell i sobre el telèfon (aparell que ja havia estat demostrat públicament a Catalunya dos anys abans) aplicat a la transmissió de música. El conferenciant, Francesc de Paula Rojas, va fer precedir les demostracions dels aparells d'una explicació científica i tècnica d'un nivell més adequat que no pas les demostra-

2. «Diario de Barcelona», 12 d'abril de 1879.

3. «Diario de Barcelona», 14 d'abril de 1879.

cions del «bombero misterioso» del prestidigitador francès.

Pel que en diu la crònica del mateix «Diario de Barcelona», el fonògraf com a aparell va convèncer molt més el públic que no pas les facultats de transmissió musical del telèfon, apreciació que s'ha confirmat amb el temps, ja que el fonògraf ha evolucionat de la forma que tots sabem, mentre el telèfon no ha prosperat ni poc ni molt com a estri de transmissió musical, si exclouem els «fils musicals» que són una altra cosa, en realitat.

Tancaré, doncs, aquesta breu nota amb una part de la crònica feta pel mateix diari sobre la conferència de l'Ateneu:

«...

De los experimentos verificados anoche en el Ateneo Barcelonés y de otros que habíamos presenciado anteriormen-

te, resulta que si el fonógrafo puede ser ya hoy día de gran utilidad para transmitir la palabra a grandes distancias, el teléfono como conductor de los sonidos musicales debe perfeccionarse mucho aún para que su utilidad sea más manifiesta. El perfeccionamiento del teléfono ha de consistir, en nuestro concepto, en que las hojas metálicas que en el aparato reciben los sonidos musicales sean de una materia muy vibrante para que reproduciendo las vibraciones de los sonidos fundamentales con los concomitantes que les acompañan, produzcan el verdadero timbre de los mismos sonidos con sus entonaciones justas y exactas, circunstancia que le faltan por ahora al teléfono. Los asistentes a la conferencia saludaron al Sr. Rojas con un aplauso al concluir los experimentos.»⁴

Carles Alier
Llicenciat pel Departament
d'Història Moderna

4. «Diario de Barcelona», 17 d'abril de 1879, «Edición de la tarde».